

KRITIKA I BIBLIOGRAFIJA

АРИСТОТЕЛ *За ѱοειηκατῆα*, превод од старогрчки на Михаил Д. Пејрушевски, издание на Македонска книга — Култура — Наша книга — Комунист — Мисла, Скопје 1979, стр. XIX + 125, 8°.

Ретко кое друго класично дело побудило толку многу дискусии и коментари и кое истовремено укажало така силно влијание во светската литература како Аристотеловата *Поетика*. Појавата на ова дело во македонски превод од врвниот познавач на Аристотела проф. М. Д. Петрушевски е значаен настан од пошироки размери. Не е ова само превод, а истовремено и сериозна херменевтичка студија на текстот. Ваква версија на Аристотеловата *Поетика* досега не е позната. Книгата, издадена по случај на јубиларната 1300-та годишнина од смртта на Аристотел, е зрел плод од 40-годишните задлабочени студии на проф. Петрушевски врз критиката на текстот од ова драгоцено дело. (в. горе *Од научнајта дејност на М. Д. Пејрушевски* стр. 7s.). Таа содржи превод на *Поетикајта* според неговите бројни емендации на општетениот текст и објаснувања, изложени популарно за поширок круг на читатели, меѓу другото и за тоа како авторот дошол до тие поправки.

Уште пред триесетина години, со објавувањето на пионерската статија *За дефиницијата на трагедијата кај Аристотел и катарскајта* (Год. зборник на Философскиот факултет, кн. I., стр. 3—17, Скопје 1948), каде што се разрешува најкрупниот проблем во врска со суштината на трагедијата и поетиката воопшто, проф. Петрушевски им стана познат на тесните специјалисти — класични филолози и естетичари — со своите оригинални и крајно логични емендации, со востановувањето на автентичниот текст и со аристотеловска интерпретација на ова дело. Потоа, со десетина други студии (в. горе Библиографија на М. Д. Петрушевски) печатени во наши и странски списанија, полемизирајќи со колеги што се однесоа скептично кон неговите конјектури, тој уште појасно и поубедливо ги изложи своите откритија и објави уште неколку десетини нови емендации во текстот. Во оваа книга тој ги вклучи резултатите (околу 50 свои поправки на текстот), постигнати во токот на долгогодишните студии и успеа да ни го претстави во целина ова дело ослободено од бројни неаристотеловски наследи што ја затемнуваа неговата содржина (Повеќе за тоа в. во статијата *Од научната дејност на М. Д. Петрушевски*, стр. 7s.).

Делото *За ѱοειηκατῆα* од Аристотел, наменето за тесен круг слушатели — неговите ученици, не е сочувано во целост, а само еден дел што се однесува за епос и трагедијата. Па и овој дел е дојден до нас (во триесетина ракописи) со многу оштетувања, а наместа и со погрешни дополнувања. Од традицијата за Аристотеловите списи, записана од Страбон (*Геогр.* XIII кн.) дознаваме дека библиотеката на Аристотел имала тешка судбина. За да не падне во рацете на Аталидите, наследниците ја закопале в земја, каде што од влага и разни инсекти многу пострадале ракописите, а особено списот *Περὶ ποιητικῆς*. Тие оштетувања им задавале големи тешкотии на издавачите на ова дело почнувајќи уште од најстарите (Андроник Родски и Тиранион), потоа на оние од времето на Ренесансата па сè до денес.

Аристотеловото дело *За ѱοειηκατῆα* со подробната анализа за поезијата воопшто, а посебно за трагедијата и за нејзините составни делови, извршило силно влијание врз европската и светската литература, но по извесни прашања биле раширени и погрешни сфаќања за кои се барала поткрепа токму

во ова дело. Такво било сфаќањето за трите единства во драмата, изложено уште во 17. век од францускиот опат Франсуа д'Обињак. Аристотел, всушност, во *Поейиката* зборува само за единството на дејството (сп. гл. 8), кое важи за сите уметности.

Најтешка заблуда претставува мислењето дека наспроти негативниот став на Платона за поетите, пред сè за Хомера и за поезијата воопшто, Аристотел божем му одговорил на својот учител со теоријата за „катарсата“. Проф. Петрушевски има голема заслуга што ја разобличи оваа заблуда која се базира на погрешно интерполирани зборови во крајот од дефиницијата на трагедијата. Тој покажа дека јазикот на Аристотел е полн со технички изрази, што ги образувал сам Аристотел и бидејќи со нив тој го искажува своето мислење, нив често ги употребува во своето излагање и аргументација. Тоа особено се однесува за дела, како што е ова, наменети не за јавноста а за неговите ученици. Стилот му е овде сув, но прецизен и без метафори; тонот студен и дидактичен дури и во најсложениот партии. Проф. Петрушевски виде дека зборовите *παθημάτων κάθαρσις* од дефиницијата на трагедијата не се автентични. По систематската анализа на целото дело тој убедливо покажа и докажа дека на тоа место стоеле зборовите *πραγμάτων σύστασις*, во кое се содржи алузија и критика на Платоновата дефиниција на трагедијата, изложена во Фајдрос (268 cd). Според Платон трагедијата била *σύστασις ῥήσεων ὀκτραῶν καὶ φοβερῶν*. . . На ова површно гледиште Аристотел му одговара на својот учител (без да го спомнува) со целиот спис *За поејиката* — прво со дефиницијата на трагедијата, а потоа со коментарот на секој израз употребен во неа, нагласувајќи дека трагедијата е „подражавање на (едно) сериозно (цело) и завршено дејство со одредена должина во дотеран говор . . . преку лица што дејствуваат, а не со прераскажување, што со жал го исполнуваат составот на такви собитија. Основната разлика во сфаќањето на трагедијата меѓу Аристотел и Платон е изразена во сфаќањето на трагедијата меѓу аристотеловскиот термин *πραγμάτων σύστασις* („состав на собитијата“, а не на „искажувањата“ *ῥήσεων*). Алудирајќи на Платоновото сфаќање за „составот на искажувањата“, Аристотел веднаш по својата дефиниција на трагедијата појаснува: „Но, дури и ако некој изнареи еден по друг зборови („ῥήσεις“) етички, во говор и мисли добро обликувани, нема да го постигне она што е дело на трагедијата, туку тоа многу побргу ќе го постигне онаа трагедија што се послужила помалку со нив, а што има фабула и состав на собитија“. Оваа мисла дека составот на собитијата, т.е. композицијата е најважен елемент во трагедијата, Аристотел ќе ја повтори неколку пати во коментарот на дефиницијата (гл. 6—14).

Ова е најкрупната емендација на проф. Петрушевски која засега во суштината како треба да се чита и разбира енциклопедиското дело на големиот антички научник, длабокиот аналитичар и синтетичар Аристотел. Меѓутоа, делото *За поејиката* било оштетено на повеќе места. Мнозина издавачи и интерпретатори на ова дело се обидуваа да ги поправаат тие места. При тоа негде се успевало, а негде не. Професор Петрушевски извршил систематска ревизија на сите досегашни поправки, а и самиот интервенира во текстот на околу 50 оштетени места. Понирајќи во Аристотеловиот стил и јазик, тој всушност на овие места востановува аристотеловски израз. Зборовите што ги менува или додава се извлечени од самиот Аристотел којшто ги употребил и на други места со определено значење. По една таква критика и лекување на текстот, проф. Петрушевски пристапува кон македонскиот превод на Аристотеловата *Поејика*. Од преводот се гледа дека и ова дело, прогласено за недотераан скрипта, било напишано од Аристотел на убав, стегнат и јасен стил. Сепак, читањето и на преводот бара полна концентрација, зашто секој збор е полн со содржина.

Поејиката на Аристотел е тешка книга не само поради бројните оштетувања на текстот, но и поради една друга причина. Имено, нејзината богата и сеопфатна содржина е илустрирана со многу примери од изгубени дела на антички автори, кои Аристотел добро ги знаел и ги споменува често само со еден збор. Поради тоа таа тешко се чита и има потреба од коментар. Затоа проф. Петрушевски го снабдил македонскиот превод на Аристотеловата *Поејика* со разновидни појаснувања, кои го олеснуваат разбирањето на текстот.

Прво во самиот превод тој појаснува во загради зборови и изрази на Аристотел. Таму, каде што му е преводот послободен, во загради додава и буквален превод на поедини зборови, а таму каде што е буквално преведен изразот, додава појаснување во слободен превод. Такви појаснувања се дадени низ целиот текст на преводот, а особено многу додатоци има во XXV глава, каде што самиот материјал бара повеќе коментар. Целиот превод заедно со овие објаснувања опфаќа 44 страници (18—62). Другата содржина на книгата изложена на околу 100 страници (имено: два предговора — еден на преводачот, стр. V—VII и еден есеј на проф. Г. Старделов под наслов *Аристотел или естетиката на mimesis-oid*, стр. IX—XIX; потоа увод од проф. Петрушевски за *Аристотел и неговото дело*, стр. 1—17, пред преводот, а по него: *Забелешки кон ѝексиои*, стр. 63—91, список на литературата, стр. 93—94 и на крајот *индекс* на лични имиња, топоними и технички термини, стр. 95—129), всушност служи за објаснување како треба да се разбере текстот на Аристотеловиот спис *За ѝоетиката*.

Најтешки за разбирање сепак беа местата каде што бил текстот оштетен. Со емендациите на проф. Петрушевски сега и тие места стануваат јасни. Ќе повториме дека Аристотеловата *Поетика* беше најмногу замаглена со интерполациите на првите препишувачи што не го разбрале сосема добро текстот на автографот. Потоа, од времето на Ренесансата следуваат конзервативни поклоници на текстот дојден по традиција во ракописите и го толкуваат целиот текст како да е автентичен. Тие ја обложиле *Поетиката* со свои сопствени сфаќања со цел да најдат оправдување кај Аристотел. Големите број на различни толкувања на текстот притоа го збунуваа читателот. А во преводот на проф. Петрушевски сè е просто и јасно. Најспорните места овде се излекувани, како што спомнавме со средства извлечени од самиот Аристотел.

Од содржинска страна на оваа книга нема што да ѝ се забележи, а уште помалку нешто да ѝ се додаде. И од формална страна книгата е добро опремена и илустрирана со осум фотографии. Допуштени се извесни печатни грешки (словни и во цифрите, сп. 1450б, м. 1454б на стр. 39 и др.), но тие не пречат текстот да се чита без тешкотии. Исто така читателот може лесно да се снаоѓа во одделните партии на книгата иако нема содржина. Објаснувањата во Забелешките се поврзани со текстот преку стандардната пагинација на првите изданија, но тие претставуваат и одделна целина како научен коментар и критичен апарат. Можеби читањето ќе беше поолеснато ако и во преводот имаше укажувања на местата каде што преводачот-емендатор интервенирал во текстот.

Македонскиот превод на Аристотеловиот спис *За ѝоетиката* покажа колку бил логичен и длабок нејзиниот автор. Крајно време е по ова да услади и едно класично издание на Аристотеловата *Поетика* со емендациите на проф. Петрушевски и превод на латински, зашто колегите од Запад Slavica non legunt.

Јули 1980.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

L. R. PALMER, *The Greek Language*, Faber and Faber, London — Boston 1980, pp. XII + 355, 8°.

Грчкиот јазик, чија историја денес може да се следи низ еден период од околу три и пол илјади години, има голема важност за целокупната европска култура. Тоа е јазик на кој е испеана првата најубава европска поезија, на кој се изразени најдлабоки философски мисли и создадени научни термини од речиси, сите научни дисциплини. Откако станал, пак, јазик на христијанството тој длабоко повлијал и врз теолошката терминологија. Директно или индиректно сите европски јазици се знатно обогатени со позајмени зборови од овој јазик. Затоа историјата на грчкиот јазик побудува интерес кај секој човек што сака да ги разбере почетоците на европската култура и цивилизација.